

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

เจ้าพระยาพระคลัง(หน) เป็นกวีที่มีความสามารถในการแต่งคำประพันธ์ได้หลากหลายชนิดซึ่งนอกจากท่านจะแต่งได้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์แล้ว ยังก่อกวีด้วยศิลปะการประพันธ์ที่ดีเด่น ศิลปะการประพันธ์เหล่านั้นเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมความงาม ความไพเราะ และก่อให้เกิดความหมายที่ลึกซึ้งขึ้นในคำประพันธ์ อันเป็นส่วนส่งเสริมให้เนื้อหาของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ ที่กวีต้องการนำเสนอมีความสมบูรณ์และแจ่มชัดยิ่งขึ้น

จากการศึกษาวรรณคดีร้อยกรองของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แสดงให้เห็นว่า วรรณคดีร้อยกรองของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีลักษณะเด่นในด้านศิลปะการประพันธ์ทั้งในด้านการใช้เสียงและคำในฉันทลักษณ์ การเล่นเสียง การเล่นคำ การใช้กลบท และการพรรณนาความซึ่งก่อให้เกิดทั้งความไพเราะและความหมายที่ลึกซึ้งกินใจ

การใช้เสียงและคำในฉันทลักษณ์นั้น กวีมีเพียงแต่แต่งคำประพันธ์แต่ละชนิดได้อย่างถูกต้องตามฉันทลักษณ์ แต่กวีเพิ่มความไพเราะให้คำประพันธ์ด้วยการเพิ่มเสียงสัมผัสทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ คำที่สัมผัสกันในวรรณคดีร้อยกรองของเจ้าพระยาพระคลัง(หน) นั้นจึงมิใช่เป็นการสัมผัสเพื่อความไพเราะอย่างเดียวเท่านั้น แต่ละคำล้วนแต่เป็นคำที่มีความหมายและมีผลต่อการสื่อความหมายในวรรค ในบาท หรือในบทนั้น ๆ ทั้งสิ้น นอกจากนี้แล้ว เจ้าพระยาพระคลัง(หน) ยังใช้คำง่าย เข้าใจได้ไม่ยาก แต่ไพเราะและสื่อความได้ชัดเจนอีกด้วย ลักษณะดังกล่าวจึงทำให้การดำเนินความในฉันทลักษณ์ทุกประเภทมีความกระชับ ไม่เยิ่นเย้อ

นอกจากลักษณะเด่นของการใช้เสียงและคำในฉันทลักษณ์แล้ว กวียังมีลักษณะเด่นของศิลปะการประพันธ์โดยการเล่นเสียง และเล่นคำ ในด้านเสียง เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ใช้ศิลปะในการเล่นเสียงอย่างไพเราะ การเล่นเสียงวรรณยุกต์นั้นช่วยในการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครให้ชัดเจน และยังช่วยในการพรรณนาถึงเสียงของสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในความตอนนั้น ๆ ให้ผู้อ่านได้รับเสียงนั้นตามที่กวีได้ยินในมโนภาพด้วย ลักษณะเด่นในด้านเสียงในงานวรรณคดีของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ประการหนึ่ง คือ การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะอย่างไพเราะ ปรากฏทั้งในวรรคเดียวกัน ต่างวรรคกัน และทั้งที่เป็นการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะเดียวกันตลอดทั้งวรรค โดยเฉพาะการเล่นเสียงพยัญชนะเป็นคู่ ๆ ที่เรียกว่า สัมผัสคู่ นั้นจะมีปรากฏในทุกรูปแบบคำประพันธ์และทุกเรื่อง คำสัมผัสคู่เหล่านี้โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันจึง

เป็นคำที่ช่วยย้ำความหมายของกันและกัน ทั้งยังช่วยสื่อความหมายของความคิดที่ต้องการให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในด้านคำนั้น เจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีการเล่นคำในหลายลักษณะ ทั้งการเล่นคำซ้ำ คำซ้อน และคำพ้อง ลักษณะของการเล่นคำทั้งคำซ้ำ คำซ้อน และคำพ้อง นั้น นัยหนึ่งเป็นการเล่นเสียงสัมผัสของคำด้วยเช่นกันจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้เกิดความไพเราะของเสียงสัมผัสในคำประพันธ์ อย่างไรก็ตาม คำซ้ำ คำซ้อน และคำพ้อง ที่กวีใช้ก็เพื่อผลในการสื่อความหมายด้วยนั่นเอง คำซ้ำนั้นเป็นช่วยเน้นย้ำความหมายทั้งการเพิ่มความและลดความ ทั้งยังใช้ในการเลียนเสียงสิ่งต่าง ๆ อีกด้วย คำซ้อนมีผลต่อการสื่อความหมาย คือ ช่วยเสริมความหมาย ช่วยในการไขความหมายของคำ และเอื้อประโยชน์ในการพรรณนาให้เห็นลำดับขั้นของกิริยาอาการ ส่วนคำพ้องนั้น กวีนิยมเล่นคำพ้องในการพรรณนาธรรมชาติเพื่อให้เกิดความไพเราะของคำที่ออกเสียงเหมือนกันแต่มีความหมายต่างกันประการหนึ่ง และช่วยในการสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครในบทนิราศด้วยอีกประการหนึ่ง

ศิลปะในการเล่นคำเล่นเสียงของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) นั้น ปรากฏอย่างชัดเจนในการใช้รูปแบบของกลบทในงานวรรณคดีของท่าน เพราะกลบทนั้นเป็นการเพิ่มข้อบังคับในเรื่องเสียงสัมผัสและคำให้มีความซับซ้อนและแต่งได้ยากยิ่งขึ้น และจากการวิจัยปรากฏว่า เจ้าพระยาพระคลัง(หน) ใช้กลบทในงานของท่านได้อย่างไพเราะเหมาะสมกับความ กลบทเหล่านี้เป็นกลบทที่เกิดขึ้นจากความถี่ ความถนัด และความสามารถในการเล่นเสียงเล่นคำของท่านนั่นเอง ดังจะเห็นได้ว่า กลบทส่วนใหญ่ของเจ้าพระยาพระคลัง(หน) นั้น เป็นกลบทที่เพิ่มกฎเกณฑ์ข้อบังคับของเสียงสัมผัสพยัญชนะและการเล่นคำ กลบทที่บังคับเสียงสัมผัสพยัญชนะในวรรณคดีร้อยกรองของเจ้าพระยาพระคลัง(หน) นั้นเป็นกลบทที่เกิดจากการจัดวางคำสัมผัสแบบ สัมผัสคู่ โดยวางตำแหน่งของคำสัมผัสคู่ขึ้นให้ปรากฏในตำแหน่งเดิมในแต่ละวรรค แต่ละบาทหรือแต่ละบท ส่วนกลบทที่เป็นการซ้ำคำนั้นมักเป็นการซ้ำคำต้นของทุกวรรค ทุกบาท หรือทุกบท จึงทำให้กลบทที่บังคับซ้ำคำในวรรณคดีร้อยกรองของเจ้าพระยาพระคลัง(หน) นั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับกลบทบุษบงแย้มผกา และกลบทบุษบากลิบเป็นส่วนใหญ่ กลบทเหล่านี้เกิดจากการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะและการเล่นคำอันเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะเด่นในศิลปะการประพันธ์ร้อยกรองของท่านนั่นเอง

กลบทในวรรณคดีร้อยกรองของเจ้าพระยาพระคลัง(หน)เหล่านี้ ในกลบทที่บังคับเสียงวรรณยุกต์ในงานของท่านเป็นการสร้างเสียงซึ่งไพเราะประคองเสียงดนตรี ขณะเดียวกันก็ช่วยเสริมการพรรณนาภาพกิริยาอาการของสิ่งต่างๆ ให้ชัดเจนยิ่งกว่าเดิม กลบทที่บังคับสัมผัสของเสียง

พญูชนะมักมีจุดมุ่งหมายเน้นไปที่ความไพเราะของเสียงซึ่งสัมพันธ์กันเป็นหลัก แต่การซ้ำเสียงซึ่งสัมพันธ์กันนั้นก็ทำให้คำสัมผัสคู่กันนั้นเกิดเสียงที่เด่นหรือเกิดเป็นคำที่มีน้ำหนักเน้นขึ้นในวรรคนั้น ๆ ด้วย ส่วนกลบทที่บังคับซ้ำคำนั้นมักเป็นการเน้นย้ำความหมายซึ่งช่วยในการสร้างภาพของสิ่งต่าง ๆ ให้แจ่มชัดขึ้น และในงานของเจ้าพระยาพระคลัง(หน) กลบทที่บังคับการซ้ำคำมักช่วยเสริมความหมายในลักษณะของการแสดงอารมณ์ความรู้สึก

การเล่นเสียง และเล่นคำ รวมทั้งการใช้กลบทนั้นจึงก่อให้เกิดความไพเราะของเสียงและถ้อยคำขึ้นในวรรณคดีร้อยกรองของเจ้าพระยาพระคลัง(หน) ทั้งยังช่วยในการสื่อความหมายของสิ่งที่กวีกล่าวถึงให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพได้ตามที่กวีต้องการอีกทางหนึ่ง

เจ้าพระยาพระคลัง(หน) ได้นำเอาลักษณะเด่นของการเล่นเสียงเล่นคำมาประกอบกับศิลปะการประพันธ์อื่นๆ ที่สำคัญคือ การใช้ความเปรียบต่างๆ มาใช้ในการพรรณนาความ การพรรณนาเหล่านั้นกวีได้พรรณนาโดยผ่านทางลีลาทั้งสี่ประเภท ได้แก่ เสาวรจนี นารีปราโมทย์ พิโรธาทัง และสัลปังคพิไสย์ ลีลาแต่ละประเภทก็ใช้ในเนื้อหาที่ต่างกันออกไป โดยนับนี้เนื้อหาและลีลาจึงเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกันอย่างเลี่ยงไม่ได้

ความดีเด่นของการพรรณนาโดยลีลาทั้งสี่ประเภทข้างต้นจึงเกี่ยวพันกับเนื้อหาที่เชื่อมโยงด้วยเช่นกัน เจ้าพระยาพระคลัง(หน) เป็นกวีที่สามารถเลือกเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอให้มีพลัง มีอารมณ์สะเทือนใจ กอปรด้วยคติทั้งในทางโลกและทางธรรม เห็นได้จากงานวรรณคดีของเจ้าพระยาพระคลัง(หน) นั้น กวีเลือกสรรเนื้อหาที่แสดงความคิดและอารมณ์อันลึกซึ้ง เช่น เวสสันดรชาดก กวีก็เลือกกัณฑ์กุมารและมัทรี โดยเฉพาะกัณฑ์มัทรีนั้นเปิดกาสาให้กวีได้พรรณนาด้วยลีลาสัลปังคพิไสย์ได้อย่างเต็มฝีมือเพื่อแสดงถึงความรักที่แม่มีต่อลูก เรื่องสมบัติอมรินทร์คำกลอน การที่เนื้อหาของเรื่องกล่าวถึงพระอินทร์หรือมีพระอินทร์เป็นตัวละครเอก กวีจึงสามารถพรรณนาถึงความงดงามของทิพยสมบัติในดาวดึงส์ด้วยลีลาเสาวรจนีได้อย่างสุดฝีมือ อย่างไรก็ตามการพรรณนาความงดงามของเมืองสวรรค์นั้นก็ด้วยจุดมุ่งหมายที่จะเชิญชวนให้ทุกคนเร่งประกอบกรรมดี เพื่อจะได้ไปเสวยทิพยสมบัติในวิมานอันงดงามที่กวีได้พรรณนาไว้

ฉะนั้นความดีเด่นของเนื้อหาจึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่ส่งเสริมและเปิดโอกาสให้กวีสามารถแสดงลีลาในการพรรณนาได้อย่างเต็มที่ เมื่อประสานเข้ากับการเล่นเสียง การเล่นคำ และการใช้ศิลปะการประพันธ์อื่นๆ มาประกอบเข้า การพรรณนาความจึงก่อให้เกิดความงาม ความไพเราะ และสามารถสื่อความหมายความคิดอันลึกซึ้ง ในมุมที่กลับกันศิลปะการประพันธ์ต่างๆ ทั้งการเล่นเสียง การเล่นคำ การใช้ความเปรียบและการพรรณนาความก็เป็นสิ่งสำคัญที่กวีใช้เพื่อนำเสนอ

ความคิดและเนื้อหาไปยังผู้อ่านได้อย่างแบบขลุ่ย ซึ่งส่งผลให้การส่งสารของกวีไปยังผู้เสพนั้น
สัมฤทธิ์ผลดังที่กวีตั้งใจ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวรรณคดีร้อยกรองของเจ้าพระยาพระคลัง(หน) นั้น ผู้วิจัยพบว่า มีประเด็น
อื่น ๆ ในวรรณคดีร้อยกรองของท่านที่น่าสนใจกว่าต่อไป เช่น ความคิดและอุดมคติของกวีที่
แฝงอยู่ในวรรณคดีร้อยกรองของท่าน

ผู้วิจัยเห็นว่า เจ้าพระยาพระคลัง(หน) เป็นผู้ที่สนใจในเรื่องหลักธรรมในทางพุทธศาสนา
และมีความนิยมในพระอินทร์ไม่น้อย ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ควรจะหยิบยกมาพิจารณา
ต่อไป